

Motion till riksdagen 2025/26:3992

av Birger Lahti m.fl. (V)

med anledning av prop. 2025/26:203 Nya verktyg för stärkt konkurrens i privat och offentlig verksamhet

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det nya konkurrensverktyget bör innefatta möjligheten för Konkurrensverket att ålägga företag avyttring av egendom och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen avslår propositionen i de delar som avser nya regler för offentlig säljverksamhet (kapitel 6 i propositionen).
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med lagförslag om eventuella följdändringar och tillkännager detta för regeringen.

1 Bakgrund

I propositionen föreslår regeringen att konkurrenslagen kompletteras med ett nytt konkurrensverktyg. Genom ändringar i konkurrenslagen ges Konkurrensverket möjlighet att utreda och vidta åtgärder mot företag för att undanröja hinder mot en effektiv konkurrens på en eller flera marknader. Därutöver föreslår regeringen en ny lag om offentlig säljverksamhet. Vidare föreslås ändringar av reglerna om handläggning och förbud mot företagskoncentrationer.

På många marknader är bristen på konkurrens påtaglig i Sverige. Här ges några korta exempel. Den svenska bankmarknaden är ett oligopol som domineras av de fyra storbankerna. Detta har resulterat i att de svenska bankerna under lång tid har tjänat mer än sina europeiska motsvarigheter. Bankmarknaden kännetecknas av höga inträdesbarriärer, konsumenter som är relativt trögrörliga och priser och villkor som inte alltid är så lätta att jämföra.

Den svenska marknaden för dagligvaruhandeln är koncentrerad till fyra aktörer som har ett större butiksnät och en egen inköpsverksamhet. Ica ensamt har en marknadsandel på ca 50 procent. Konkursverket konstaterar att ”det är en koncentrerad marknad med få aktörer, en s.k. oligopolmarknad”.¹ Dessutom karaktäriseras matmarknaden av att grossistledet (partihandeln) också har en betydande koncentration, där Ica, Coop och Axfood helt dominerar. Om vinsterna ska hamna i partihandeln eller butik är en närmast administrativ affär inom företaget.

Den s.k. elmarknaden är i Sverige minst sagt dysfunktionell. En stor del av elräkningen är avgiften till det företag som äger elnätet – och den har ökat kraftigt de senaste åren. Samtidigt som elräkningarna har skjutit i höjden har elnätsbolagen passat på att göra enorma vinster på våra pengar. Bakgrunden är att elmarknaden avreglerades 1996, vilket innebär att handel med el konkurrerades ut och att elnäten numera drivs som reglerade monopol. Som konsekvens höjde de tre största bolagen, Eon, Ellevio och Vattenfall, under 2012–2022 avgifterna på elnäten dubbelt så mycket som den genomsnittliga prisökningen i samhället. De stora elnätsbolagens vinstmarginaler har legat på uppemot 40 procent och så mycket som 75 procent har kunnat skickas vidare till ägarbolag.

2 Gällande rätt och brister i det nuvarande regelverket

Konkurrensregelverket består på nationell nivå av reglerna i konkurrenslagen (2008:579) och ett antal sektorregleringar. Konkurrensreglerna är händelsestyrda på så sätt att de slår till när ett företag t.ex. missbrukar sin dominerande ställning, ingår i en kartell eller avser att genomföra ett förvärv. Sektorregleringar är däremot typiskt sett förhållandestyrd och syftar till att skapa förutsättningar för effektiv konkurrens på marknader på vilka ingen eller endast begränsad konkurrens skulle förekomma under normala förhållanden.

Konkurrenslagen är utformad med EU-rätten som förebild. De materiella bestämmelserna i konkurrenslagen är inriktade på att motverka tre förhållanden: (i) förbud mot konkurrensbegränsande samarbete, (ii) förbud mot missbruk av dominerande ställning och (iii) prövning av företagskoncentrationer.

I utredningen som föregick regeringens proposition, Förbättrad konkurrens i offentlig och privat verksamhet (SOU 2025:22), konstateras att dagens konkurrensregler är inriktade på att stävja enskilda företags konkurrensskadliga beteende, men att det saknas befogenhet för Konkursverket att besluta om konkurrensfrämjande åtgärder som avser marknaders funktionssätt. Av nuvarande regler följer att förbuden i konkurrenslagen enbart kan tillämpas efter det att ett konkurrensbegränsande förfarande har inletts eller åtminstone aviserats. Det innebär att de konkurrensrättsliga förbuden inte kan tillämpas för att reglera framtida förfaranden. Konkursverket saknar i dag med andra ord möjligheter att ta ett helhetsgrepp över en viss marknad. Utredningen noterar att allt fler konkurrensproblem ligger utanför konkurrensrättens direkta tillämpningsområde.

¹ Konkursverket (2022). Så arbetar Konkursverket för att vårda konkurrensen på livsmedelsmarknaden, artikel den 20 december.

3 Nytt verktyg för Konkurrensverket

Av beskrivningen ovan framgår att det finns starka skäl för att skärpa konkurrensregelverket. I propositionen föreslås att dagens regelverk kompletteras med konkurrensfrämjande åtgärder och att dessa förs in i konkurrenslagen. Om det finns hinder för en effektiv konkurrens på en eller flera marknader, ska Konkurrensverket få ålägga ett företag att vidta åtgärder som är nödvändiga för att undanröja hindren. Så långt välkomnar Vänsterpartiet förslagen i propositionen. Till skillnad från vad utredningen föreslog får emellertid ett åläggande inte innefatta krav på avyttring av egendom. Vänsterpartiet anser att denna begränsning är mycket olycklig. Regeringen skriver själva i propositionen att strukturella åtgärder (som krav på försäljning av delar av ett företag) i vissa fall kan vara det enda sättet att långsiktigt lösa ett konkurrensproblem, vilket också minskar behovet av reglering över tid. Vänsterpartiet delar denna ståndpunkt. Att bryta upp monopol utan krav på avyttring blir svårt. Det nya konkurrensverktyget bör innefatta möjligheten för Konkurrensverket att ålägga företag avyttring av egendom. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Nya regler för offentlig säljverksamhet

I propositionen föreslår regeringen att en ny lag om offentlig säljverksamhet ska ersätta de nuvarande bestämmelserna om konkurrensbegränsande offentlig säljverksamhet i konkurrenslagen. Den nya lagen innebär att en offentlig aktör inte ska få bedriva en säljverksamhet eller tillämpa ett förfarande i säljverksamheten som på ett otillbörligt sätt påverkar möjligheterna för privata företag att bedriva verksamhet på marknaden.

Göteborgs stad skriver i sitt remissvar att vad som avses med otillbörligt är oklart, och begreppet används inte i nuvarande lagstiftning som ledning kan hämtas från. Utredningen menar att det bör ställas relativt låga krav på bedömningen avseende påverkan på privata aktörer, att det kan vara verksamhet som ännu inte kan anses ha påverkat möjligheterna för privata aktörer, men som bedöms ägnad att göra det och att prövningen av påverkan på marknaden ska utgå från de privata aktörernas perspektiv. De skrivningarna kommer att tolkas som att förslaget är avsett att träffa brett och att i princip all offentlig säljverksamhet som kan ha påverkan på en privat aktör som utgångspunkt är förbjuden. Om förslaget blir verklighet kommer förmodligen Göteborgs stad att bli tvingade att sälja Liseberg, likaså kommer kommunala gym och mycket annat att ligga i farozonen.

Offentliga aktörer får dock bedriva säljverksamhet som följer av lag. Av lag följer också den kommunala kompetensen. Det handlar därför om att avgöra vad som faller inom den kommunala kompetensen i fråga om en säljverksamhet som en kommun eller region ansvarar för. SKR påpekar dock i sitt remissvar att vad som ryms inom den kommunala kompetensen inte är uttömmande reglerat utan regelmässigt förutsätter bedömningar i det enskilda fallet. Den kommunala kompetensen är alltså inte statisk utan förändras över tid. Bedömningen behöver också ta hänsyn till olika lokala förutsättningar.

SKR framhåller i sitt yttrande att utredningen inte har visat att offentlig säljverksamhet är ett stort problem som inte kan lösas med den nuvarande konfliktlösningsregeln. Många av Konkurrensverkets ärenden har lagts ned i ett tidigt skede för att offentliga aktörer har upphört med sin säljverksamhet när de har blivit upplysta om

problemen. Ännu vanligare är det att offentliga aktörer ändrar sitt beteende innan Konkurrensverket har inlett sin granskning.

Sveriges kommuner och regioner har inget intresse av att konkurrera med privata aktörer på områden som ligger utanför den kommunala kompetensen och som saknar ett allmänt intresse. Tvärtom inser de värdet av ett välmående näringsliv som opererar på väl fungerande marknader. Den föreslagna förbudsregeln riskerar tvärtom att försvåra för offentliga aktörer att motverka marknadsmisslyckanden. SKR ger i sitt remissvar ett sådant exempel. Vimmerby Energi och Miljö AB var tidigt ute med att sätta upp laddstolpar för att driva på omställningen till en hållbar fordonsflotta. När sedan antalet elbilar ökade i området fanns det privata aktörer som blev intresserade. Det kommunala bolaget valde därför att inte sätta upp snabbladdare i centrala delar av kommunen, där det nu finns en marknad. SKR konstaterar att om de nu aktuella bestämmelserna blir verklighet finns stor risk för att kommuner inte vågar ta liknande initiativ i framtiden, vilket riskerar att få negativa effekter både för konsumenter och på samhällsekonomin i stort.

Riksdagen bör därför avslå propositionen i de delar som handlar om nya regler för offentlig säljverksamhet. Regeringen bör även återkomma till riksdagen med lagförslag om eventuella följdändringar.

Birger Lahti (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Ida Gabrielsson (V)

Ilona Szatmári Waldau (V)

Kajsa Fredholm (V)

Andreas Lennkvist Manriquez (V)

Malin Östh (V)